

Jerzy Dymecki

Profesor Ewa Osetowska i Jej rola w rozwoju neuropatologii w Polsce

Rocznik Mińsko-Mazowiecki 19, 491-494

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Profesor Ewa Osetowska i Jej rola w rozwoju neuropatologii w Polsce

Profesor Ewa Osetowska urodziła się w 1919 roku w Mińsku Mazowieckim. Po ukończeniu liceum podjęła studia lekarskie na Uniwersytecie Warszawskim w czasie okupacji kontynuowała je na tajnym uniwersytecie, pracując jednocześnie w Klinice Chirurgicznej.

Dyplom lekarza uzyskała w lutym 1945 roku na Wydziale Lekarskim odrodzonego Uniwersytetu Warszawskiego. Pracowała kolejno w Klinice Chirurgicznej UW, w Klinice Neurochirurgii, a następnie w Klinice Neurologii Akademii Medycznej. Stopień naukowy doktora medycyny nadała Jej Rada Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Warszawskiego w 1949 roku, na podstawie pracy „Objawy neurologiczne w chorobie Pageta”, wykonanej pod kierunkiem prof. Adama Opalskiego. W 1953 roku została uznana za specjalistę II stopnia w zakresie neurologii.

Pracę w Instytucie Psychoneurologicznym w Pruszkowie rozpoczęła 1 stycznia 1951 roku. W 1954 roku mianowana została ordynatorem Kliniki Neurologicznej, Od 1953 roku raz w tygodniu uczestniczyła w zajęciach z histopatologii układu nerwowego, prowadzonych przez prof. Opalskiego. W 1955 roku na podstawie całokształtu dorobku naukowego oraz pracy „Próba interpretacji patofizjologicznej wyników klinicznego badania afazji ruchowej” została mianowana przez Centralną Komisję Kwalifikacyjną docentem.

Na etat do Zakładu Histopatologii Układu Nerwowego PAN, prowadzonego przez prof. Adama Opalskiego, przeszła 5 grudnia 1955 roku. Kiedy prof. Opalski zachorował, wspierała go w kształceniu asystentów i bieżącej pracy. Zaczęła wtedy organizować dwie pracownie: warszawską, kierowaną przez siebie, i krakowską podlegającą prof. Kunickiemu, który został formalnie szefem całego Zakładu Neuropatologii.

Był to początek niezwykle aktywnej pracy w mało znanej w Polsce dziedzinie nauki, jaką była neuropatologia. Pani Docent zainspirowała wielu młodych neurologów do badań patologicznych mózgu. Pomagała im w doborze tematów prac doktorskich, a następnie habilitacyjnych, w ich realizacji i w przeprowadzaniu przewodów doktorskich. Miała wyjątkowy dar przekazywania swojej głębokiej i wszechstronnej wiedzy. Lubiała uczyć i była wspaniałym nauczycielem. Stojąc przy łóżku chorego i omawiając objawy kliniczne, jednocześnie wyjaśniała ich patomechanizm i lokalizację oraz charakter zmian w mózgu pacjenta.

W 1963 roku Ewa Osetowska została mianowana profesorem nadzwyczajnym i kierownikiem Zakładu. W latach 1969 – 1970 odbyła dwa wielomiesięczne staże naukowe w Instytucie Bunge w Antwerpii, pod kierunkiem prof. Ludo Van Bogaerta. W 1972 roku została skierowana na kolejny staż we Frankfurcie, w Instytucie Maxa Plancka, u prof. Kruckego.

Wówczas zaczął się najbardziej intensywny i płodny naukowo okres aktywności Pani Profesor, w którym była promotorem prac doktorskich 20 pracowników nie tylko z Warszawy, ale i z innych miast Polski.

Wykształceni przez prof. Osetowską i zaopatrzeni w dyplom doktorski uczniowie założyli przy Jej pomocy pracownie neuropatologii w wielu ośrodkach w kraju. Pięciu współpracowników uzyskało pod opieką Pani Profesor stopień docenta.

Wkrótce po nominacji profesorskiej założyła, wspólnie z asystentami Zakładu Neuropatologii PAN i kierownikami innych pracowni, Stowarzyszenie Neuropatologów Polskich oraz zainicjowała powstanie pisma „Neuropatologia Polska”, przekształconego znacznie później w angielskojęzyczne „Folia Neuropathologica”. W początkowym, najtrudniejszym, okresie, przez 6 lat redagowała „Neuropatologię Polską”.

Głównym nurtem jej zainteresowań stała się problematyka zapaleń mózgu, a wszystkie prace nastawione były na powiązanie zjawisk klinicznych, obserwowanych przy łóżku chorego, z obrazami patomorfologicznymi, stwierdzonymi pod mikroskopem. Pomagało to w lepszym zrozumieniu objawów klinicznych u chorego.

Plonem jej wieloletnich badań była monografia „Neuropatologia zapaleń mózgu wirusowych i alergicznych”, licząca 226 stron i prawie 100 rycin, wydana w 1974 rok, którą postanowiła przetłumaczyć na język angielski i poświęciła tej pracy ostatnie miesiące życia. Wydanie angielskie ukazało się już po Jej śmierci.

W tej – doskonale napisanej – książce zawarła ogromny ładunek wiedzy o zapaleniach mózgu wirusowych i alergicznych wszystkich znanych w tym okresie typów. Wprowadziła własny kliniczno – neuropatologiczny, bardzo przekonujący podział tych zapaleń na trzy grupy.

Do grupy I prof. Osetowska zaliczyła wirusowe zapalenia mózgu o określonej topografii i charakterystycznej strukturze, tj. polio, wściekliznę i encephalitis Economa. Osobną podgrupę stanowiły encephalitis herpetica, encephalitis necroticans, encephalitis rheumatica i panencephalitis (leukoencephalitis van Bogaerta) scleroticans subacuta – SSPE. Do grupy II włączyła zapalenia mózgu bez typowej topografii, w tym poszczepienne, ostre limfocytarne, grypowe i towarzyszące riketsjozom. W grupie III wg tej klasyfikacji znalazły się atypowe zapalenia mózgu – krwotoczne, granulomatyczne i mieszane, czyli wieloetiologiczne.

Szczegółowe omawianie każdej grupy zilustrowane zostało przypadkami z własnego archiwum. Należy tu przypomnieć, że prof. Osetowska zebrała i opracowała neuropatologiczną unikatową serię 50 przypadków SSPE, wykazując niezwykłą precyzję w ustaleniu sekwencji zmian zapalnych w mózgu. Klasyfikacja ta ma już

historyczny charakter wobec ogromnego postępu jaki dokonał się w ciągu trzydziestu kilku lat od napisania tej książki, jest jednak nadal doskonałym źródłem wiedzy o zapaleniach mózgu oraz niektórych encefalopatiach (autorka wspomina nawet o mało wówczas znanych chorobach – kuru i Jakoba – Creutzfeldta).

Do użytku w codziennej pracy neuropatologów prof. Osetowska wydała „Atlas neuropatologiczny” w dwóch tomach. Pierwszy, opracowany wspólnie z Zespołem Neuropatologii PAN, obejmował na 250 stronach 606 makro- i mikrofotografii. Tom ten, niezmiernie przydatny w pracy każdego neuropatologa, zawiera ilustracje z wszystkich dziedzin neuropatologii. Tom drugi został opracowany przez Bogdana Goetzena pod kierunkiem E. Osetowskiej i zredagowany przez nią. Obejmuje on unaczynienie wewnętrzne mózgowia człowieka i niektórych zwierząt. Zawiera liczne barwne fotografie i ich opisy oraz wykonane precyzyjnie, z niezwykłą starannością i dokładnością rysunki układu naczyniowego poszczególnych struktur mózgowych.

Profesor Osetowska opublikowała ponadto 130 prac ze wszystkich dziedzin neuropatologii, głównie z zakresu zapaleń, zarówno znanych od dawna, jak gruźlicze zapalenie mózgu, jak i odkrytych w ostatnich latach. Jako pierwsza w Polsce opisała podostre stwardniające zapalenie mózgu van Bogaerta i potwierdziła jego związek z przebyta w dzieciństwie odrą. Przedstawiła własną klasyfikację encefalopatii oraz omówiła szczegółowo istotę tych procesów. Kilka opracowań poświęciła problemom mało wtedy znanym – lipidozom i leukodystrofii.

W kilku opracowaniach zajęła się zespołem podopiecznym Opalskiego i zwyrodnieniem ziarnisto – wodniczkowym Simchowicza, przyczyniając się do utrwalenia ich nazwisk w literaturze światowej.

Gdy warunki w Klinice Neurologicznej stały się zbyt trudne, co było związane m.in. ze zwiększającą się liczbą pracowników nawiązała kontakt z Instytutem Biologii Doświadczalnej im. Nenckiego, którego dyrektorem był wówczas prof. Konorski, i uzyskała lokal na pracownię neuropatologiczną oraz miejsce dla zwierząt doświadczalnych. Miało to wielkie znaczenie, gdyż w tym okresie w Zakładach Hodowli Zwierząt Doświadczalnych PAN w Łomnie, którego dyrektorem był inż. Łuszczawski, wykryła króliki obciążone dziedziczną chorobą, której głównymi objawami były drżenie kończyn, tułowia i głowy oraz spastyczne porażenie kończyn. Nazwała tę chorobę skróttem „Pt” od słów paralytic tremor. Opracowała też szczegółowo genetykę i charakterystykę neurologiczno – neuropatologiczną mutantą królika „Pt”, ze szczególnym uwzględnieniem oceny strukturalnych i ilościowych zaburzeń mielinogenezy.

Aby stworzyć pracownikom i hodowli królików „Pt” lepsze warunki pracy, prof. Osetowska postanowiła przenieść zwierzętarnię i zespół pracowników do urzędzonego specjalnie w tym celu zakładu badawczego, który zorganizowała w Mińsku Mazowieckim, we własnym domu rodzinnym jako Ośrodek Neurologii Porównawczej przy CMDiK PAN.

Po śmierci prof. Osetowskiej badania nad krolikiem „Pt” kontynuowała doc. Irmina Zelman, wspólnie z dr Anną Taraszewską, a później prof. Domańska – Janik, która doszła do wniosku, że można go uznać za zwierzęcy model choroby Pelizaeusa – Merzbachera. Zamroziła zarodki tego mutantu, aby w każdej chwili można było odtworzyć ich hodowlę.

Badaniami prof. Osetowskiej interesowało się coraz więcej uczonych czytających Jej prace. Wielu z nich odwiedzało Jej ośrodek. Był tam m.in. dr Igor Klatzo, kierownik Laboratorium Neuropatologii w NIH w Bethesda (USA). Zaprosił Ją do swego, znanego w świecie naukowym ośrodka. Utorowało to drogę do długoterminowych stażów w USA doktorantom prof. Osetowskiej, a ponadto ułatwiło uzyskanie funduszy na dalsze prowadzenie badań, m.in. na małpach sprowadzonych do Polski celem testowania szczepionki przeciw poliomyelitis. U małp tych prof. Osetowska wykryła zmiany typu alzheimerowskiego związane z wiekiem.

Profesor Osetowska napisała szereg rozdziałów w powszechnie znanych międzynarodowych podręcznikach, m.in. Minclera, z których do dziś korzystają neuropatolodzy w wielu krajach. Zorganizowała wiele zjazdów i sympozjów. Była członkiem licznych organizacji neuropatologicznych w różnych krajach, m.in. w Belgii, w Niemczech, na Węgrzech i w USA.

W krótkim szkicu nie da się omówić pełnego dorobku naukowego człowieka intelektualnie bogatego i wszechstronnego oraz oddanego bez reszty pracy, jakim była prof. Osetowska, umiejącego zainspirować tak dużą grupę młodych naukowców do zajęcia się neuropatologią jako głównym i jedynym przedmiotem pracy naukowej.

Największą jej zasługą jest nadanie impulsu do rozwoju neuropatologii jako samodzielnej specjalności, liczącej coraz więcej wykształconych neuropatologów. Dzięki jej inspiracji powstały zakłady neuropatologii, znane i cenione w świecie.

Profesor Osetowska sama pracowała intensywnie aż do śmierci, która zabrała Ją w trakcie przygotowywania angielskiego wydania monografii o zapaleniach mózgu.

Miała ogromną bibliotekę i liczne zainteresowania pozazawodowe – sztukę, filozofię, poezję. Leżąc już w szpitalu, napisała kilka wierszy świadczących o tym, że miała świadomość bliskiego odejścia.

Zmarła 9 stycznia 1978 roku, mając zaledwie 58 lat.